CARACTERUL RETICULAR AL SENSULUI METAFORIC ÎN ESEUL POETIC STĂNESCIAN

Reticular Nature of Metaphorical Meaning in Stanescu's Poetic Essay

Luminița CHIOREAN[1]

Abstract

From the features of textual - reticular, inferential, pluricodal, synergetic meaning (Vlad, 2000), we chose to interpret the reticular feature manifested by "a variety of networks" or "a discursive verbal chain" and conceptual configuration.

The metaphoric meaning of the text in the essayistic discourse offers a discursive knowledge of reality ("continuous" knowledge): the prospective vision (telescopic, exteriorly transcending) – the sensible continues with the introspective one (autoscopic, interior transcendence) – the intelligible. The poetic consciousness (perceptive: "My sadness hears the unborn dogs / as they bark at the unborn people") dislocates the textual meaning (from the linguistic sequence) to an imaginary horizon: *inter mundi*. The reality contemplation meaning is performed "from an outside to an inside". Here the space is compressed, reflected into a hyperdense universe. The isotopies of poetic (textual) meaning are markers of discourse in the metatext of Stanescu's essay.

Keywords: isotopies; metaphor; prospective vision: autoscopic, interior transcendence vs introspective vision: autoscopic, interior transcendence; poetic consciousness; essayistic discourse.

„[...] *În orice text se realizează o* ***multitudine de reţele*** [s.n.] *instituite prin diferitele organizări sau legături în care semnele verbale (în primul rând), dar şi altele, neverbale, pot participa simultan, cu funcţii (valori) diferite, specifice fiecărei reţele".* (Vlad, 2000: 88) ... sau printr-o exprimare metaforică, la nivelul izotopiilor (aici, „reţele"), în genul lui Nichita Stănescu, al cărui eseu, *Force de frappe* (1985, în *Secolul XX/ Răzgândiri*: 188), va constitui obiectul analizei asupra sensului textual: ***„Reţeaua orizontală se întretaie cu reţeaua verticală. Reţeaua oblică se întrepătrunde cu reţeaua oblică***.[s.n.] *Stânga cu dreapta, înaintea cu în afara, susul cu josul, laptele cu măduva, totul cu totul ..."*în ambele citate intenţia autorilor este de a pleda pentru reprezentarea reticulară a sensului textual (prin caracterele reticular, inferenţial, volumic şi sinergetic).

Natura reticulară surprinde prin dialectica dintre „oferta" de suprafaţă, secvenţa lingvistică dinamizată prin text, şi „re-ofertarea" conceptuală, din lumea interioară a textului.

Sensul textual unifică privirea prospectivă (telescopică, transcendenţa exterioară) cu cea retrospectivă (autoscopică, transcendenţa interioară), sensibilul cu inteligibilul. Relaţiile lingvistice de suprafaţă sunt coroborate cu relaţiile conceptuale (aici, concepte despre estetica poeziei) vin în sprijinul interpretării lumilor interioare, în cazul discursului eseistic, piese din mozaicalul cultural.

[1] Assoc. Prof. PhD., „Petru Maior" University of Târgu-Mureş

BDD-A6501 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:33 UTC)

Indiferent de imaginile prin care este numit - *„pânza unui păianjen care s-ar dizolva pe sine în secreţiile constructive ale pânzei sale”* (cf Barthes), *„multitudine de reţele”* sau *„lanţuri de valori textuale”*(Vlad) sau ***„force de frappe”*** (Stănescu), **sensul textual** este dislocat (din secvenţa lingvistică) prin „devorarea” sau foamea de ontos ca mecanisme interioare labirintului textual, activitate creativă despre care eseistul-poet sugerează „pe-trecerea” cronotop(ic)ă: „distanţa dintre gură şi hrană”. Distanţa ca timp. Timpul ca ontos. Este vorba de **sensul metaforic.**

Angajant este discursul eseistic în „ontologia sensului textual[2]”, exemplificat prin opere, precum *Plăcerea textului* de Roland Barthes, *Cuvânt împreună despre rostirea românească* de Constantin Noica sau „grupajul” eseistic al lui Nichita Stănescu, *Răzgândiri*, al căror eseu focalizant este *Force de frappe*.[3]

Intenţia auctorială constă în a surprinde „pulsul” şi a exprima diegeza ancorată la o dinamică a sensului textual, indiferent de natura comunicării literare. Sensul metaforic este gestionat prin sintagma *force de frappe*: „(dis-) des – locaţie” sau (dis-) punere în reţea[4].

Iată pasajul eseistic al dislocării sensului textual cu care debutează eseul, context definitoriu în articularea **labirintică a reţelelor** şi a interferenţelor anulabile (categoria abducţiilor[5]), a **configurării**[6] semnificanţei: *„Reţeaua orizontală se întretaie cu reţeaua verticală. Reţeaua oblică se întrepătrunde cu reţeaua oblică. Stânga cu dreapta, înaintea cu înafara, susul cu josul, laptele cu măduva, totul cu totul ...”*

Simultaneitatea ca principiu poetic se manifestă prin paralelismul sintactic[7]ce devine linia directoare în construcţia axei spaţiale reticulare şi antrenează semantica textului spre o densitate a sensului construit pe unitatea contrariilor. Reţelele nu sunt altceva decât metafora ce exprimă poli-izotopia, sursa sensului textual.

Urmărind grila de lectură propusă de instanţa enunţiativă, suntem de la început prinşi în lanţuri de valori circumstanţiale[+ spaţialitate] care, tocmai datorită antinomiei marcate prin sensul lor, se atrag *dinspre un afară spre înăuntru* – suntem avertizaţi asupra direcţiei mişcării sensului textual, indice deloc neglijat în interpretare, care funcţionează conform principiului dihotomic *telescopie vs autoscopie*.

[2] În interpretarea eseurilor stănesciene am respectat intenţia auctorială. În eseul *Povestea vorbii* (FP, 1990: 214-215), se pledează pentru sensul existenţial al comunicării, drept pentru care, într-unul din capitolele anterioare, şi noi ne-am permis un excurs la ontologia sensului textual”.

[3] Fără a exagera, susţinem citarea celor trei lucrări cu acelaşi interes în pofida faptului că două sunt volume, iar cealaltă lucrare e discurs eseistic inclus în ciclul stănescian postum al *Răzgândirilor*.

[4] Ultimele 12 zile din creaţia poetului. 28 noiembrie - 9 decembrie 1983. Nichita Stănescu: „Răzgândiri”, eseuri inedite, în *Secolul XX*. Revistă de sinteză, editată de Uniunea scriitorilor din RS.R, nr. 289-290-291, Bucureşti, 1985, pp. 188-198

[5] „Abducţia e singura operaţie logică ce introduce o idee nouă.” (Peirce, apud Vlad, 2000: 169)

[6] *Configurările* nu sunt altceva decât reprezentare sau imaginar eseistic: *gândirea în imagini vs în noţiuni*.

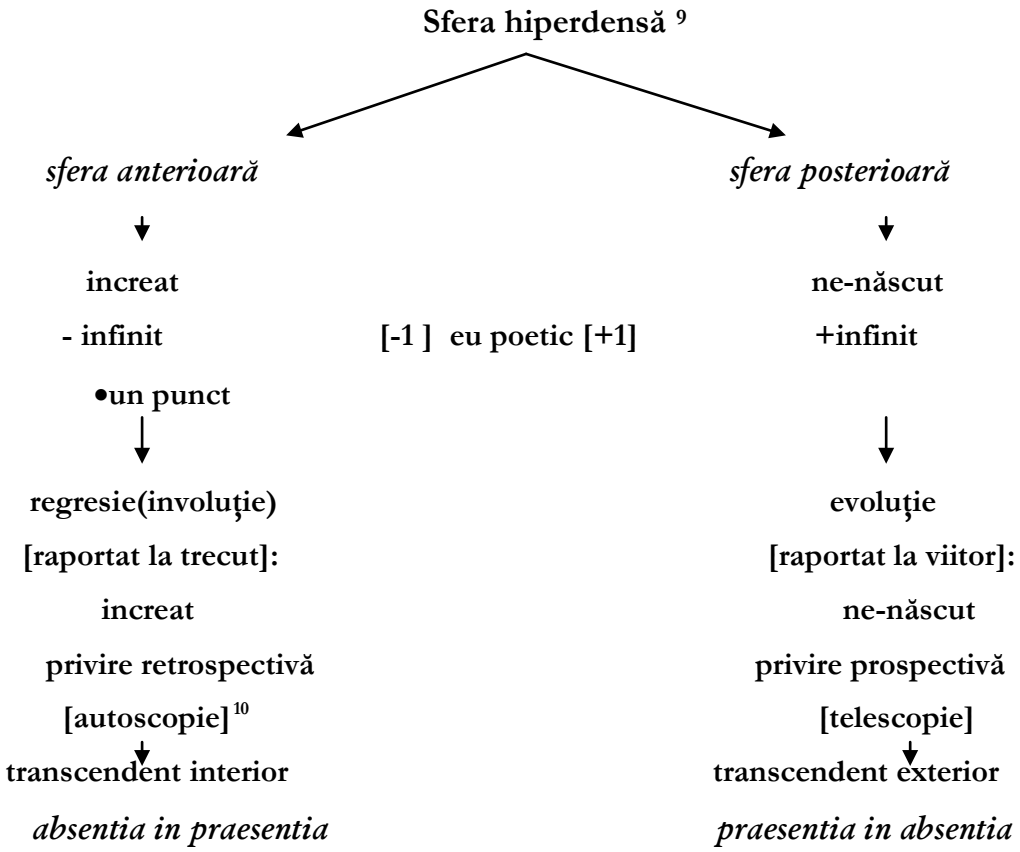
[7] Dintre figurile de construcţie, inventariate de Şcoala de la Li ège în clasa metataxelor, paralelismul sintactic este figura longevivă, fiind recunoscut ca mecanism care generează antiteza, în romantism, bricolajul, în neomodernism, paradoxul, în postmodernism.

BDD-A6501 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:33 UTC)

Circumstanţele aglomerează reţelele labirintice, comprimându-le într-o sferă hiperdensă[8] respirând un sens de asemenea ... hiperdens: *„[...]până când materia devine atât de densă, încât e totuna cu vidul." // „Întunecând întunericul, iată porţile luminii !"* (*Haiku*)

În împlinirea sensului metaforic (sau hiperdens), aducem şi citatul din eseul *Marele trohanter sau despre ritual*, în care eseistul scria: *„Îmi închipui, uneori, că obiectele întruchipează vidul. Se cade în obiecte. Numai vidul poate avea formă. Ceea ce există numai murind poate avea înfăţişare.*"[1990: 316]

Reprezentarea „sferei hiperdense" anticipează prezenţa interpretanţilor şi modalităţile de interpretare - *autoscopie vs telescopie* - din analiza textologică:

Observăm că, dimpreună cu spaţiul „hiper" - solicitat, este stimulat şi momentul [+ temporalitate] prin conectivul adverbial relativ de timp precedat de adverbul restrictiv,

[8] Vezi Luminiţa Chiorean, vol. I. *Arhitectura eseului poetic stănescian*, Cap II. 3.2. *Titlul discursului eseistic*, 2006, Ed. UPM, Tg Mureş, pp. 144.
[9] Schema respectă critica literară (Braga, 1993).
[10] *Autosopia* şi *telescopia* ca modalităţi ale cunoaşterii sunt folosite în textele critice semnate de Corin Braga (*Nichita Stănescu. Orizontul imaginar*, Imago, 1993, Sibiu), Daniel Dimitriu (*Nichita Stănescu. Geneza poemului*, Ed. UAIC, 1997, Iaşi), Luminiţa Chiorean (*Natura cuvântului. Din(spre) "răzgândirile" lui Nichita Stănescu*, Studia UPM. *Philologia*, 1/2002, Tg. Mureş, pp. 49-59).

BDD-A6501 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:33 UTC)

modalizator al limitei: *„până când..."* e surprinsă imaginea *timpului ca distanţă*. Este expresia stăpânirii sensului textual.

Supralicitând sensul textual, percepem sursa actului critic asupra poeziei stănesciene: în procesul semiozic, transcendenţa exterioară corespunde imaginarului sensibil, iar transcendenţa interioară, autoscopică, imaginarului inteligibil[11].

„Prima monadă de vid în materie i-apare a fi creatul, sau prima monadă de materie în vid, - acelaşi lucru." Într-adevăr, prin aglomerarea sensului, prin co-participarea reţelelor la fiinţare, se desprinde dimensiunea ontică a sensului textual: „creatul". Doar raportată la „existenţă" poate fi receptată „in-existenţa", doar raportat la „creat" exprimi „in-creatul". Mereu trebuie să gândim sensul ca ontos.[12]Geneza se defineşte prin identitatea cronotopică (timp şi spaţiu): *„Răsucirea, înnodarea e prima formă posibilă a timpului, iar monada răsucită, pretextul lui, -* ***monada*** *putând avea orice dimensiune, în funcţie de* ***torsiunea*** *timpului* [...]*"* Monada, vizualizată geometric sub forma unei sfere, devine laitmotiv arhitectural în opera stănesciană, caracterizată prin volum, corporalitate, deci spaţiu, şi timp, aici corespunde „metaforei vii" (Ricœur). Pentru cronotop, expresie a caracterului reticular al sensului textual, Nichita Stănescu propune o altă metaforă pentru *„torsiunea timpului"*, şi anume: *„înnodarea orizontului"*.

În complinirea caracterului reticular este folosită de asemenea sintagma „sistem de referinţă" spre instituirea **configurării atitudinale :** *„Dar torsiunile înseşi ale timpului sunt multiple, simultane şi asincrone în funcţie de viteza materiei faţă de sistemul de referinţă..."*

Asincronia, departe de a fi regresie (temporală), este sugestia ieşirii în afară, dincolo de/ din „grilă" a existentelor ideale, „torsiunile multiple ale timpului" demonstrând revenirea la natura reticulară a textului: *„[...] sau, de ce nu, faţă de torsiunea sistemului de referinţă ce încadrează monada."* „Monada", am putea-o exemplifica tot cu ajutorul reflecţiilor stănesciene despre poet, cititor, poezie, profesiune: *„Poetul e de natură profund monadică, dar el se adresează unei mari mase. În singurătatea, în unicitatea lui, comunică, totuşi, cu nenumărate unicităţi de natură monadică* [...] *Poezia are un caracter revelatoriu şi de natură monadică* [....] *Profesiunea este de natură monadică*".

Natura monadică a materiei dinamizează iarăşi sensul metaforic: *„Faţă de un sistem de referinţă, în mişcare ... "*pledând, nu pentru sensul primar conotativ, ci unul final, plenar - sensul „fiinţial"[13] sau metaforic, prin care se subînţelege prezenţa poeziei: „[...] *existândul modifică uluitor, până la simultaneitatea[14] cu sine infinitele existentului*[...]*."* Varietatea sensului glisează simultan cu lumile posibile, ele însele de natură monadică, oferite de interpretanţi.[15]

Stocând stilistica gerunziului originar în realitatea substantivală a „existândului" (faptul de a fi), instanţa narativă intenţionează să numească masa amorfă universală,

[11] Interpretarea poate constitui grila de lectură a criticii scrise de Corin Braga.
[12] Este convingerea conform căreia am formulat parcursul inferenţial la ontologia sensului textual.
[13] ... mult apropiat interpretărilor heideggeriene.
[14] Simultaneitatea e procesul de transparentizare, transsubstanţializare, „transumanare". E simultaneitatea semnului (cuvântului) cu „oriceul" şi „oricândul".
[15] În analiza textologică: Ii- Interpretantul imediat, Id- Interpretantul dinamic, If – Interpretantul final.

BDD-A6501 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:33 UTC)

corporalitatea sensului, materia ce-şi va numi omul, poezia, lumile posibile, timpul în care se arată conştiinţa de sine.

Prezentul continuu al verbului „a modifica" propune emoţia estetică, mirarea ca emoţie petrecută în procesul de creaţie prin asocierea cu superlativul absolut al adverbului „uluitor" şi cu sintagma „obiect direct + atribut": *„infinitele existentului",* infinitudine sau artă creatoare ce ignoră matricea sau „urma" ... materiei.

„Existentele" sunt vitrificate prin „forma de îngheţare", devin expresia **„gândirii în imagini"** simultan petrecută cu **gândirea în noţiuni**, construită pe **izotopii:** *„Forma de îngheţare vădindu-se numai în sens şi semnificat, amândouă suprapuse şi simultane şi reprezentând o dimensiune în afara creatului şi increatului, timpului şi spaţiului, existenţei şi existândului, materiei şi antimateriei şi în genere extrapolate oricărei forme antagonice sau contradictorii."*

Practic, conştiinţa creatoare disociază între real şi adevăr, între existente reale şi ideale (Hartmann, 1974) Sesizăm că, prin aşa-gândita „formă de îngheţare", eseistul exprimă nu doar relaţia trihotomică sens (referent) – semnificat (obiect) – dimensiune în afara obiectului sau semn (interpretant), ci, prin acest de-al treilea concept al „dimensiunii extrapolate" oricărui antagonism sondează generozitatea semnificanţei interpretative, extrapolarea *sensului textual dincolo de limitele textului ca semn lingvistic. Este contextul des-trupării translingvisticului, al cadrului semiotic: semnificanţă şi comunicare.*

Prin capacitatea de *a vizualiza* realităţi transvizuale, lumi angelice, de a încorpora spiritul în materie, „gândirea în imagini" este efectul percepţiei imaginale: *imaginatio vera*, fiind vorba de „o dimensiune în afara creatului şi creaţiei, timpului şi spaţiului". Revelatorie e sinea singură.

Semnul şi sensul sunt ubicue şi simultane, afirmaţie justificată prin corporalitate, „dimensiunile reprezentate" care sunt expresia metonimică în statuarea eseului ca semn. Transparenţa semnului în raport cu sensul fusese anticipată într-un alt eseu de o instanţă dedublată (Ioachim - Toma): *„Semnul e singurul care este în afară. El este dezîmbrăţişarea cuvântului cu lucrul cuvântat."*(1990, FP / *Scrisori de dragoste sau înserare de seară*: 328)

Semnul e „în afară", dar sensul e dinamic, spre înăuntru: două atitudini declanşate prin contemplare, prin mecanismul eseistic al dislocării sensului perceput ca „tulburătorul nu-ştiu-ce", metaforă pentru emoţia estetică, fenomen „pre-etic": *„Contemplarea prin semn este o formă sublimă a tuturor simţurilor."*

Forma sublimă este tangentă la universuri sau lumi posibile: concretă(fizică) vs logică(metafizică) vs metafizică(antimetafizică) de unde imaginarele sensibil – inteligibil – imaginal sau angelic. *„Ea este **forţa de izbitură*** [n.n. *force de frappe*] *care pune infinitul şi măreţia în funcţie."*... prin semn (simbol – alegorie – paradox): zbor sau elan anabasic vs. frigul Golgotei vs. *vitrificare*[16] vs. *a-fi-înger. „Naşterea şi moartea sunt numai două uleiuri de proastă calitate care fac să scrâşnească osia timpului."*

Prin artă se anulează „restrictivul" temporal. De aici, timpul interpretat ca distanţă. Timp şi spaţiu ce preferă *geometrizarea,* ca instituire a fiinţei palpabile: sfera, linia, punctul.

[16] *O, fii îndurător şi nu ne rupe, / în sfânta mâna ta, / **puţină sticlă** colorată prin care / părinţii noştri mult privit-au."* (*Puţină sticlă colorată,* din *Belgradul în cinci prieteni*)

BDD-A6501 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:33 UTC)

Căci omul accede la fiinţă prin „pasul trecerii"[Blaga] spre timp: este accederea la totalitatea fiinţei în scopul atingerii. „[Ne imaginăm textul] *ca o* ***structură galactică****, aptă să adăpostească sensul, izvorât din text şi amplificat progresiv prin alchimia tuturor semnelor, verbale şi neverbale, osmotic relaţionate în jocul de fiecare dată particular al actului concret de vorbire. Şi, cu toate că textul îşi are propriile sale reguli (lingvistice şi semiotice) de construcţie, acestea nu pot bloca mobilitatea şi fluiditatea sensului, căci în dinamica acestuia este cuprins* in nascendi *şi* ***un act creator****."*[s.a] (Vlad, 2000: 180)

În interpretările noastre asupra sensului textual eseistic, echivalent al sensului metaforic, odată ce avem spre analiză un discurs metapoetic, am respectat ordinea instituită de autor. „Vocile" eseistice stănesciene direcţionează lectura prin (re)ordonarea eseurilor nu după o anume estetică a poeziei, aşa cum ne sugerează editorul[17] (estetică de altfel, pare-se, ignorată sau cel puţin amânată pentru moment, idee de care „nichitastănescienii" ar putea ţine cont într-o critică „postmodernă" validă prin volumul *Noduri şi semne*), ci prin recunoaşterea unui criteriu („duct") antropologic din perspectiva logosului poetic: ***contemplarea omului din afara lui.***

Urmând îndeaproape indicaţiile „scenice", topice ale autorului, propunem grila de lectură (în special pentru *Fiziologia poeziei, Antimetafizica, Răzgândiri*.): *Contemplarea lumii din afara ei; Râsu' plânsu'* (*Vremea călătoriilor; Subiectivisme de epocă; Scrisori de dragoste*); *Cuvintele şi necuvintele*; *Naşterea şi devenirea artei poetice* (din *Antimetafizica*); *Nevoia de artă; Răzgândiri.*

Menţinându-se opţiunea pentru realul propus de autor, în urma lecturii eseurilor şi, bineînţeles, acceptându-le compoziţia discursivă, am constatat că *izotopiile,* secvenţe semantice corespondente ale reţelelor ideatico-eseistice (idei literare), sunt conţinute (exprimate) prin criteriu şi pretext şi apoi generate prin câmpuri semantice derulate sub forma raţionamentelor „experimentului" eseistic în curs. Prin concluzia eseistică, se proclamă conceptul dat spre întemeierea adevărurilor (estetice) despre poezie, subiectul şi tema eseurilor stănesciene. Epilogul eseistic este cel care întreţine „logica labirintică a sensului textual" (cf Vlad); e firul Ariadnei urmat în odiseea cititorului prin labirintul dedalic al eseului poetic (stănescian).

Analiza textologică are meritul de a releva *mecanismul contemplativ petrecut în interiorul discursului eseistic* stănescian, precum *„uleiul ce pune în mişcare osia timpului"* ... întors la matricea sentimentelor. „Eseurile sunt „dialogurile" cu tine, cititorule...." (ni se adresează, peste timp, histrionicul Nichita) Contemplarea poetului şi a poeziei din afara lor. Cum sa te împrieteneşti cu poetul dacă nu vii dinspre în afara lui, dacă nu te hrăneşti cu opera lui? ... *„Fiecare om spune despre sine însuşi Eu. Acesta este un miracol care refuză definiţia*!" Sau: *„Eu sunt numele meu."*(1990, FP / *Ce este omul pentru marţieni?* : 68)

Opţiunea pentru real a eseistului se face prin ipostaza / comportamentul poetului: *„Există un amestec ciudat de forte în fiinţa lui Nichita Stănescu:* ***un respect aproape religios pentru poezie şi o supunere aproape cinică faţă de real.*** [...] *Nichita Stănescu reprezintă un mod specific de a fi poet în lumea noastră. E greu să-i afli un model în literatura anterioară."*(Simion,

[17] Al. Condeescu face trimitere la o posibilă (reală, susține editorul, prieten de-al scriitorului) conversație cu poetul pentru a stabili ordonarea materiei eseistice din volumul propus ca suport aplicativ pentru cercetarea noastră: *Fiziologia poezie*.

BDD-A6501 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:33 UTC)

Sfidarea retoricii, 1985: 103) ***... „Eu sunt mormântul vostru, eu sunt..., eu"!*** *„Nichita Stănescu a străpuns lumea fenomenală până la* ***nominosum*** *(eu esenţial iradiant)* (Braga: 1993: 29)

Bibliografie

Stănescu, Nichita, 1990, *Fiziologia poeziei*,ediţie îngrijită de Al Condeescu, Ed. Cartea Românească, Bucureşti.
Stănescu, Nichita, 1985, „Răzgândiri", eseuri inedite, în *Secolul XX*. Revistă de sinteză, editată de Uniunea scriitorilor din RS.R, nr. 289-290-291, Bucureşti, pp. 188-198.
Barthes, Roland, 1973; 1994, *Plăcerea textului*, traducere de Marian Papahagi, prefaţă de Ion Pop, Ed. Echinox, Cluj-Napoca.
Braga, Corin, 1993, *Nichita Stănescu. Orizontul imaginar,* Ed. Imago, Sibiu.
Chiorean, Luminiţa, 2006, *Arhitectura eseului poetic stănescian*, Ed. UPM, Tg Mureş.
Dimitriu, Daniel, 1997, *Nichita Stănescu. Geneza poemului*, Ed. UAIC, Iaşi.
Hartmann, Nicolai, 1966; 1974, *Estetica*, traducere de Constantin Floru; studiu introductiv de Alexandru Boboc, Ed. Univers, Bucureşti.
Ricœur, Paul, 1975; 1984, *Metafora vie*, traducere de Irina Mavrodin, Ed. Univers, Bucureşti.
Simion, Eugen, 1985, *Sfidarea retoricii.Jurnal german*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti.
Vlad, Carmen, 2000, *Textul aisberg*, Ed. Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca.

BDD-A6501 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:45:33 UTC)